

Férfihang - a kilencvenes években

Gömöri György Cambridge-ben élő és oktató polonista(!), aki irodalomtörténész, műfordító és nem utolsó sorban magyar(!) költő, december 5-én szembesült olvasói egy részével a Kossuth Klubban. A személyes találkozás a propos-ját a poeta doctus válogatott versei frissen megjelent kötete jelentette.

Szívbemarkoló vallomás-féle ez egy olyan embertől, aki éber-kész szellemmel cikázta végig földi te-reink s történelmi időnk – ezerkilencszázötvenháromtól napjainkig. Mert Gömöri György még elsőéves budapesti egyetemistaként Varsóba kerül, s mint polonista hallgató műfordításokat helyez el magyar irodalmi lapokban. A három hónapos lengyel ösztöndíj után itthon belecsöppen a magyar történelem Nagy Imre neve fémmjelzte fél évtizedébe... Nem is eloszló csöppje ő a honi történések tengerének, de úszója. Mint hal a vízben, úgy éli a saját közegeként 1955-56 forradalom-előttés szellemi pezsdülését. Ott van az október hatodikai Rajk-temetés tömegében, ott a 22-én már bolyduló ELTE-ifjúság fórumain, az október 23-i egyetemista tüntetés egyik szervezője, az ifjúság Bem-térre irányítója. Az este már a Parlament előtt éri, ahol – szerves erői végükhöz érven – már nem várja meg a Nagy Imre beszédét, hazamegy. A teljes kimerülés nyugtalan álma után puskaropogás ébreszti. Az egyetemen értesül a Sztálin szobor ledöntéséről s a Rádió ostromának áldozatairól. Nem az utca, de a sajtó barrikádharcosaként kapcsol, s negyedmagával megkísérli október 28-ától napilapként megjeleníteni az *Egyetemi Ifjúság* című hetilapot. Harcos társainak fegy-

vert oszt, jómagá szavakból kovácsolt fegyverrel kísérli meg a buzditást, majd az ellenállást. Az országot 1956. november 17-én hagyja el, s ettől kezdve lesz Gömöri Gyurkából György, aztán majdnem George...

**Oxford befogadott,
Cambridge pályát adott...**

...írja az említett kötet *Ódaszerűség Angliához* című versében. Az idegenbe szakadt fiú az ausztriai hónapok reménykedései után „furcsa limbo”-ba került: a MUK! - azaz a Márciusban Újra Kezdjük! reménysége semmivé vált. (MUK = ukmukfukk!) Ötvenhét májusában már nem az országgal volt lázas kezdenivalójuk a menekülteknek, de magukkal. Gömöri György Oxfordba kerül, majd tanulmányai befejezése után kezdődik a több évtizedet átívelő „jazz-korszak”-a, azaz a szédítő - dizzy - évek. Szédítő, mert kontinenseken, társadalmi rendszerekben cikáz át. A Kaliforniai Egyetem, a Harvard, majd Birmingham s Cambridge kutatói, oktatói pályájának állomásai. Ezerkilencszázhatvankilenc-től ad pályát a lengyel és a magyar irodalom tudorának az európai kontinens egyik legrangosabb egyeteme. Összehasonlító irodalomkritikai tanulmányokat közül, lengyel és magyar költészetről publikál, mo-

Az 1954-től 1996-ig írott s ide rostált versei között található a fenti címmel szinte azonos jelölésű verse a Szivárvány Könyvek sorozatában *Őszi magánbeszéd* cím alatt napvilágot látott kötet 232. oldalán. A *Férfihang...*, ez a kissé karcos bariton így szólal meg meditatálón:

miért álmodom gyakran – nem a halálról: a megsemmisülésről? arról, hogy lejárt a szavatossági időm, papírforma szerint létem indokolatlan, s meglehet, igazából már nem is vagyok, csak a szívós tudat, csak az rángatózik még, mint a béka levágott lába...

nográfiaát jelentet meg Cyprian Norwid-ról, a lengyel romantika kiemelkedő költőjéről, és lassan negyedszázada, hogy Clive Wilmerrel olyan magyar költők válogatott verseinek gyűjteményét fordítják angolra és teszik közzé, mint Nagy László, József Attila, Radnóti Miklós, Petri György. Tavaly rendezték Szirtes Györggyel sajtó alá *The colonade of teeth* címmel a modern magyar költők angol nyelvű antológiáját, amely Szabó Lőrinc-től Ferencz Győző-ig harmincöt költő verseit tartalmazza. „Büszke vagyok az egyik rangos kritikusként az angol sajtóban nemrég publikált ítéletére, amelynek summázata: ebben a kötetben nincs rossz fordítás!” – mondja a Kossuth Klub-beli találkozó után Gömöri György.

Közönsége a klubban valóban az övé. Többen személyesen ismerik, van olyan, aki vendége is volt Cambridge-ben, de akad csodálkozója is, már ami megőrzött, tiszta, akcentus és anglicizmus-mentes magyar beszédét illeti. „Mindennek megvan a maga ára – néz fel a levégőbe a megcsodált –, az én esetemben anyanyelvem őrzésének és alkotói állapotban való megtartásának az az ára, hogy az ember nem integrálódik igazán az ottani életbe. Ha tetszik, tudatos elszigetelődéssel őriz valamit, amit ha feladna, helyette egy így megélt s átértzett nyelvet nem kapna.”

**„...nap-mint-nap olvasom:
a történelemnek
befellegzett; kultúránk,
mint olyan, a múlté.”**

...írja a *Férfihang a kilencvenes években* című versében. Élőszóban pedig így folytatja: „Cambridge-ben és Oxfordban a dolgok mai állása szerint megszűnően a közép-európai nyelvek irodalmi jelenléte. E régés-régi humán hagyomány kiirtódása: tragédia.” Gömőri György huszonnyolc éve oktat Cambridgeben s azóta minden harmadik-negyedik esztendőben megjelentetett egy magyar nyelvű verseskötetet. Az ottani s főleg a lengyel és magyar irodalmi élet érverésének nem csak diagnosztizálója, de pulzusa is. Az Anglia-Magyarország-Lengyelország háromszögben ő maga is úgy pulzál már több évtizede, mint a váltóáram. Tizenkilencévesen, varsói ösztöndíjasként így toppant be – ismeretlenül – az egyik jelentős lengyel poéta, Galczinsky otthonába: „Uram, Önhöz mint a legnagyobb lengyel költőhöz jöttem!” Hát lehet egy ilyen szövegű, lobogó hitű, ráadásul még lengyelül is beszélő magyar teenager-nek ellenállni, aki mindjárt az első órában a magyar-lengyel kapcsolatokra terelve a szót Balassi Bálinttal s a balassi-strófa rejtelmével traktálja a mestert? Galczinsky belelikésül s valóban elkezd Balassival foglalkozni..., aztán hírnök jó – még 1953 decemberében – s pihegve szól: a mester halott. Jaj, de kelet-európai történet! De Gömőri György lendületét nem törli meg a kelet tragédia terhes közege, számos lengyel költővel ajándékozta meg műfordítások, méltató cikkek formájában a magyar kulturális életet. Ötvenhatos elkötelezettsége okán különösen figyel a lengyel-magyar barátság ide horgonyzott bizonyítékaira. Zbigniew Herbert 1956 őszén írt versétől, az *A magyarokhoz* címűtől kezdve ő fordítja le Julian Przybos ezerkilencszázötvenhat november hetedik keltezésű alkotását, az *1956 októbere* címűt, amely e sorokkal kezdődik:

Vért adunk a sebesült magyaroknak,
egy nép önti át vérét a másik nép érbe,
a zászló vöröse más zászlóra folyhat,
hatalmat ömlesztünk át a vérbe.

Przybos költeménye aztán ezzel a radikális felszólítást tartalmazó gondolattal zárul:

Átöntöttük a vért
a nyilt erekből a nyilt sebekbe.
A fájdalom csekély
– de nagy lesz a harag ma.
Kössétek el az ereket.
De már megállt a szív.
Vessétek tűzre a zászlót.

Gömőri György ezerkilencszázhatvannyolc óta jár vissza Magyarországra. Csoóri Sándorral meg **Eörsi Istvánnal** 1952-ben ismerkedett meg még a Fiala Írók Munkaközösségében, s több-kevesebb sikerrel tartani is próbálja velük a kapcsolatot. Velük, meg számos más hazai írástudóval, akik sora Sinkó Ervintől kezdve Konrád Györgyig és Petri Györgyig húzódik. Szellemi horizontja a múltból messzire ível, amint ezt a *Változatok a múltból* című versében megfogalmazza:

...bennem élt hát megbűvölt a múlt
kecskeméttől a kongresszusi
könyvtárig jött velem
ott táncolt az októberi falevelek
vihárban
– innen már vissza nem csak előre mehettek
s így a jövőbe vetettem horgonyt
egy szívdobbanásnyira töled kedves-csúf
budapestem

Mintha azonban e horgony fővenye mára tartását veszítette volna. Talán nem véletlen, hogy a Kossuth Klubbeli esten egyetlen szó nem esett az előtünk állóról. (A ránk váróról...?) Gömőri György is el-elandalogtatta emlékezetét a múlton. A hősín. Természetesen elsősorban ötvenhaton. Még könnyet is csillogtatott amúgy gunyorosan villanó szeme a saját emlékeit idézve. A magyar október tisztaságát és egyértelműségét hirdető szavaiból valójában rémült kiáltás szólt felénk: a jelen s a jövő tisztatlanságai s bizonytalan kimetele fölött érzett rémületét.

mégis jó lenne nem szétesésről, halálsugárról,
űrhajórobbanásról és kozmikus tudatmaghasa-
dásról
álmodni (*swing low sweet Enterprise scam
Blade Runner*)
jó lenne végre szeliden és kicsit több bizalommal
szemedbe nézni
félelmetes huszonegyedik század

József Attiláról szóló s 1995-ben kelt rövid tanulmányában említi Gömőri György azt a szabadság-szükségletet, amely az ötvenhatban tudatosodó kortársait s őt magát is vezérelte. „A lap, amit a forradalom napjaiban többem magammal szerkesztettem, az Egyetemi Ifjúság ezért vállalta s tette fejlécére a mottót: Jöjj el, szabadság, te szülj nekem rendet...” Úgy lehet, a „lélek mérnökei”-nek rendje csak nincs megvalósulóban sem itthon, sem a nagyvilágban. A revolúció-ihlette nemzedék tagjaként Gömőri rezignált tudomásulvétele még a saját elmúlásával való szembesüléssel is súllyosodik. Az Őszi magánbeszéd több versében vall erről a tudós költő. Talán innen a „csak a szépre emlékezem” egymásra torlódó nosztalgia-áradata, az egyértelműnek interpretált emlékekbe való kapaszkodás az enyészeti jelei előtt. Bizony, ilyenkor a „férfihang” is meg-megbicsaklik. Miközben vele beszélgetek ötvenhatról s az egy nemzedékkel későbbiek – az én nemzedékem – Lengyelország-élményéről, eszembe jut a lengyel himnusz első versszaka. Cambridge polonista professzorában a magam tanulatlan lengyeliségével eldúdolt himnusz-sorok a tanár-reflexet váltják ki. Helyesbíti kiejtésemet, magyarázza, értelmezi a lengyel szöveget, amit mi elsősorban orosz tanulmányaink alapján próbáltunk meg lefordítani magunknak anno. „De hisz’ ezt én is lefordítottam, mégpedig fiatal koromban, szöveg- és ritmushűen!” Kérészemre legott fejből lediktálja az első strófát a refrénnel egyetemben. Íme:

Lengyelország nem vészett el
Addig, míg mi élünk.
Mit az ellen elvett túlerővel,
Karddal visszakérjük.
Menetelj Dombrowski
Olasz földről hozzánk,
Légy Te hős vezérünk,
Szabadságot hozz ránk!”

E lengyel nemzeti dalt ketten énekeltük együtt – magyarul, nosztalgizálva. Két férfihang a kilencvenes években.

Nyakas Szilárd